

فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۵۸، پاییز ۱۴۰۰، صص ۲۰۱-۲۱۳

مروری بر گردشگری و اثرات آن؛ گامی به سوی توسعه پایدار

کفاح شبیانی نیا^۱

صدیقه عبداللهی^{۲*}

baharabdollahi94@gmail.com

مرجان محمدزاده^۳

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۳/۲۹

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۹/۲۸

چکیده

زمینه و هدف: گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای توسعه در جهان مطرح است و در حال حاضر، بزرگ‌ترین و سریع‌ترین صنعت در جهان شناخته شده که دارای رشدی پایان‌ناپذیر و رو به رشد است. گردشگری دارای اشکال مختلف و انواع گوناگونی است که بسته به شرایط محیطی، متفاوت است. گردشگری در محیطی صورت می‌گیرد که متشکل از انسان و ویژگی‌های طبیعی است. محیط انسانی متشکل از عوامل و فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. محیط طبیعی نیز گیاهان، جانوران و زیستگاه‌های آن‌ها است. از آنجایی که در واقع محیط انسانی و محیط طبیعی در هم آمیخته‌اند و فعالیت انسانی هم بر محیط طبیعی اثر می‌گذارد و از آن اثر می‌پذیرد. از این رو دستیابی به گردشگری پایدار یکی از مسائل مهم در مدیریت و برنامه‌ریزی سرزمین و حفظ منابع طبیعی است.

روش بررسی: این پژوهش از نظر ماهیت مروری است که با استفاده از مرور منابع علمی و به کارگیری پایگاه داده‌های اینترنتی به بررسی موضوع پرداخته است و گردشگری و مفاهیم مرتبط با آن بررسی شده است.

یافته‌ها: انواع گردشگری شامل گردشگری فرهنگی، گردشگری تاریخی، گردشگری هنری، گردشگری مذهبی، گردشگری روستایی، گردشگری طبیعت‌گردی و اکوتوریسم معرفی و بررسی گردید و خط‌مشی‌ها و اصولی جهت دستیابی به گردشگری پایدار ارائه شد.

بحث و نتیجه‌گیری: برای دستیابی به توسعه پایدار، برنامه‌ریزی گردشگری باید به اندازه کافی متمرکز باشد. از این‌رو نیاز است تا گردشگری در ابعاد وسیع، یکپارچه و وابسته به منابع فرهنگی و طبیعی صورت گیرد و سیاست‌های جذب گردشگر از کمیت بسوی کیفیت هدایت شود.

واژه‌های کلیدی: گردشگری پایدار، اثرات گردشگری، انواع گردشگری، اکوتوریسم

۱- دانش‌آموخته‌ی کارشناسی ارشد محیط‌زیست، دانشگاه علوم کشاورزی گرگان

۲- دکتری محیط‌زیست- آمایش محیط‌زیست، دانشگاه ملایر *، ملایر (مسئول مکاتبات)

۳- دانشیار گروه محیط‌زیست، دانشگاه علوم کشاورزی گرگان

An Overview on Tourism and its Effects; a Step towards Sustainable Development

Kefah Sheibaninia¹

Sedighe Abdollahi^{2*}

baharabdollahi94@gmail.com

Marjan Mohammadzade³

Received: December 18, 2016

Accepted: June 19, 2017

Abstract

Background and Objective: Tourism is as one of the most important development tool in the world and at present, has recognized as the largest and fastest growing industry in the world that has endless development and growing paths. Tourism has different shapes and different types, that are vary depending on the environmental conditions. Tourism is conducted in an environment consisting of human and natural features. Human environment consists economic, social and cultural factors and processes. Natural environment, consist plants, animals and its habitat too. Since the human environment and the natural environment are integrated and human activity affect the natural environment. Therefore, achieving sustainable tourism is one of the most important issues in land management and planning and conservation of natural resources.

Materials and Methodology: This research is in terms of the nature of the review, which has studied the subject by reviewing scientific sources and using internet databases, and tourism and related concepts have been studied.

Results: Different types of tourism including cultural tourism, historical tourism, art tourism, religious tourism, rural tourism, nature-based tourism and ecotourism were introduced and studied, and guidelines and principles for achieving sustainable tourism were presented.

Discussion and Conclusion: To achieve sustainable development, tourism planning must be sufficiently focused. Therefore, there is a need for tourism to be in a large-scale, integrated and dependent on cultural and natural resources, and tourist attraction policies should be guided from quantity to quality.

Keywords: Sustainable Tourism, Effects of Tourism, Types of Tourism, Ecotourism

1- M.Sc., Environmental Science, Gorgan University of Agricultural Sciences, Gorgan, Iran

2- Ph.D., Land use Planning, Malayer University, Malayer, Iran*(Corresponding Author)

3- Associate Professor, Environmental Department, Gorgan University of Agricultural Sciences, Gorgan, Iran

مقدمه

رشد و گسترش گردشگری از جمله پدیده‌های مهم اواخر قرن بیستم است که با سرعت در قرن جدید ادامه دارد (۱). فعالیت گردشگری امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین و پویاترین فعالیت‌ها در جهان مطرح است. به طوری که شمار گردشگران خارجی و داخلی و میزان درآمدزایی آن در سطح جهانی پیوسته رو به افزایش است (۲). باید توجه نمود که علی‌رغم مزایای فراوان این صنعت در بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی کشورهای مختلف، چنان‌چه توسعه آن همراه با سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های منطبق بر نگرش محیط‌زیستی و با تاکید بر پایداری توسعه نباشد به طور حتم موجب بروز تاثیرات منفی فراوان بر محیط‌زیست خواهد شد که علاوه بر تخریب و کاهش کیفیت طبیعت و جلوه‌های طبیعی و مصنوعی در نهایت به کاهش جاذبه‌ی سرزمین‌های تحت‌تاثیر برای گردشگران داخلی و خارجی منجر می‌شود. در نتیجه، فرایند توسعه پایدار صنعت گردشگری نیز دچار وقفه و اختلال می‌شود. گردشگری در بستر محیط جغرافیایی صورت می‌گیرد که متشکل از محیط طبیعی و فرهنگی- اجتماعی است. هر یک از این دو محیط متشکل از عواملی هستند که به نوعی بر گردشگری تاثیرگذار است و از آن تاثیر می‌پذیرد. گردشگری می‌تواند اثرات متفاوت و قابل‌توجهی در منطقه‌ی گردشگرپذیر بر جای بگذارد. این اثرات می‌توانند اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و محیط- زیستی باشند. با توجه به پیچیدگی و هم‌چنین گستردگی فعالیت‌های گردشگری اثرات ناشی از آن نیز ابعاد به هم پیوسته‌ی بسیاری دارند که باید در مطالعه‌ی اثرات گردشگری به آن‌ها توجه شود (۳). در بررسی و ارزیابی اثرات گردشگری گرایش بسیاری به تاکید بر اثرات مثبت و نادیده انگاشتن و یا عدم توجه لازم به اثرات منفی ناشی از آن وجود دارد. حال آن که بیشتر پژوهش‌های انجام گرفته پس از دهه‌ی ۱۹۷۰ نشان- دهنده‌ی این امر هستند که اثرات منفی گردشگری از اثرات مثبت آن بیشتر است (۴). در پی رشد روزافزون گردشگری این صنعت می‌تواند اثرات مخرب و جبران‌ناپذیری را بر محیط و جوامع محلی وارد آورد. از مطالعات صورت گرفته در مورد

اثرات گردشگری می‌توان این موارد را برشمرد: علیرزاده ۱۳۸۲، با هدف بررسی اثرات حضور گردشگران بر منابع محیط‌زیستی بخش طرقيه در شهرستان مشهد مطالعه‌ای را انجام داد، نتایج مطالعه نشان داد که روند کنونی بهره‌برداری از طبیعت علی‌رغم برخی فعالیت‌ها و تمهیدات محدودکننده، فراتر از ظرفیت تحمل محیط بوده و بیم آسیب‌های جدی و نابودی توان‌های طبیعی و البته اقتصادی منطقه می‌رود. قرخلو و همکاران ۱۳۸۸، اثرات محیط‌زیستی گردشگری بر سواحل شهر رامسر را بررسی کردند که مهم‌ترین آنها تخریب پوشش گیاهی، آلودگی آب‌های ساحلی و از بین رفتن چشم‌انداز ساحلی است. ضرابی و اسلامی پری‌خانی ۱۳۹۰، با هدف بررسی تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و محیط‌زیستی توسعه گردشگری شهرستان مشکین‌شهر مطالعه‌ای انجام دادند که نتایج نشان داد که توسعه گردشگری در شهرستان مشکین‌شهر آثار نامطلوبی را در محیط‌زیست به وجود آورده است. هم‌چنین، توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان مشکین‌شهر تأثیر داشته است. با توجه به موارد گفته شده، باید توسعه گردشگری را زمانی پایدار بنامیم که مخرب نبوده و امکان حفظ منابع آب و خاک، منابع ژنتیکی، گیاهی و جانوری را برای آیندگان فراهم آورد. در واقع گردشگری پایدار، گردشگری است که بتواند در یک محیط، در زمانی نامحدود ادامه یابد و از نظر انسانی و فیزیکی به محیط‌زیست آسیب نرساند و تا بدان حد فعال باشد که به توسعه سایر فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی لطمه‌ای وارد نسازد (۷). گردشگری، در بسیاری از کشورها که توسعه کم و ناچیز در توسعه این بخش از اقتصاد دارند، فعالیت جدیدی محسوب می‌شود. در زمینه رشد بالای گردشگری در دهه‌های اخیر و پیش‌بینی این که گردشگری، بزرگ‌ترین صنعت صادراتی در سال ۲۰۲۰ خواهد شد، کشورها، اهمیت زیادی برای توسعه گردشگری در نظر گرفته‌اند. اما به خاطر جوان بودن این صنعت، مثال‌های کمی وجود دارد که نشان دهد چگونه رشد گردشگری بی‌نظم و بدون برنامه‌ریزی، می‌تواند نتایج منفی اغلب همراه با صدمه‌های جبران‌ناپذیر به محیط-

گردشگری فرهنگی، گردشگری تاریخی، گردشگری هنری، گردشگری مذهبی، گردشگری روستایی، گردشگری طبیعت-گردی و اکوتوریسم اشاره کرد. اکوتوریسم رویکرد جدید گردشگری در طبیعت بوده که در سال‌های اخیر مطرح شده است. این گونه از گردشگری در قرن بیست و یکم از چنان اهمیتی برخوردار می‌شود که سازمان ملل متحد قرن حاضر را قرن اکوتوریسم نامیده است. اکوتوریسم از انواع گردشگری مسولانه است که هدف اصلی آن حفاظت از محیط‌زیست است. اکوتوریسم، دربرگیرنده گونه‌های متفاوتی از گردشگری شامل گردشگری محیط‌زیستی، گردشگری دریایی، گردشگری ورزشی، گردشگری صید و شکار، گردشگری و جمع‌آوری گیاهان و حیوانات و نظیر این‌هاست (۹).

به اعتقاد گودوین، گردشگری مبتنی بر طبیعت همه انواع گردشگری متمرکز، گردشگری با انگیزه‌های هیجان‌طلبی و گردشگری با پیامدهای خفیف را که در آن‌ها انگیزه اصلی بهره‌برداری از طبیعت وحشی و دست‌نخورده همراه با گونه‌ها و زیستگاه‌های جانوری، سیمای طبیعی و رودخانه‌های جذاب و تماشایی را شامل می‌شود. به عبارت دیگر، گردشگری مبتنی بر طبیعت، مسافرت به منظور لذت بردن از نواحی طبیعی دست‌نخورده و مشاهده نزدیک حیات‌وحش گیاهی و جانوری است (۱۰).

الف-۲) گردشگری پایدار

گردشگری پایدار نوعی گردشگری است که در راستای مدیریت منابع تجدید شونده اعم از انسانی و طبیعی باشد. به نحوی که هم نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیبایی‌شناختی گردشگران تامین شود و هم یکپارچگی فرهنگی، فرایندهای بوم‌شناختی ضروری، تنوع اکولوژیکی و سامانه‌های طبیعی حفظ گردد (۱۱). از آنجایی که دولت‌ها، سازمان‌های غیر دولتی بین‌المللی، جوامع محلی و طرفداران محیط، از دیدگاه خود گردشگری پایدار را تعریف کرده‌اند، تعاریف متعددی از گردشگری پایدار شکل گرفته است (۹). با این حال عده‌ای از صاحب‌نظران بر این باورند که سعی در ارایه تعریف از گردشگری پایدار می‌تواند مشکل‌آفرین و خطرناک باشد زیرا باعث ساده‌انگاری این موضوع

زیست و همچنین نتایج منفی برای ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی یک جامعه به وجود آورد. بنابراین برنامه‌ریزی گردشگری منسجم، اهمیت زیادی به رهیافت طولانی و جامع دارد تا به توسعه پایدار هماهنگ با توسعه کلی دست یابد (۸). با توجه به این که توسعه گردشگری می‌تواند آثار و منافع مثبت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی محیط‌زیستی و از سوی دیگر آثار منفی در ابعاد مختلف، به ویژه در بعد محیط‌زیستی در جامعه گردش‌پذیر داشته باشد باید اصولی اتخاذ شود تا با ایجاد تعادل بین بخش‌های مختلف این توسعه اثرات مثبت بیش از اثرات منفی شده و به مدیریت پایدار این صنعت دست یافت. این مقاله مروری بر گردشگری و انواع اثرات آن بر جامعه میزبان است و در نهایت اصول و راه‌کارهایی جهت دستیابی به گردشگری پایدار با توجه به اثرات آن بیان خواهد شد.

روش بررسی

این پژوهش، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای انجام شد. بر این اساس از پایگاه داده‌های اطلاعاتی داخلی هم‌چون مگیران و سیویلیکا و پایگاه داده‌های بین‌المللی هم‌چون Knowledge, Springer, ScienceDirect, WILEY مورد استفاده شد. واژه‌های کلیدی مورد استفاده در این مطالعه، بر اساس اولویت‌بندی گردشگری در برنامه‌های مدیریت گردشگری انتخاب و مقالات مورد بررسی با توجه به انواع اثرات گردشگری و توسعه پایدار گردشگری در جوامع میزبان بررسی شدند. کلیدواژه‌های مورد استفاده شامل انواع اثرات گردشگری، توسعه پایدار گردشگری، گردشگری فرهنگی، طبیعت‌گردی و غیره بود. سپس بر اساس بررسی‌های بدست آمده، اطلاعات موجود در سه دسته کلی مفاهیم کاربردی در زمینه گردشگری، اصول توسعه پایدار گردشگری و راه‌کارهای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری طبقه‌بندی شده و مورد بررسی قرار گرفت.

الف) مفاهیم کاربردی در زمینه گردشگری

الف-۱) گردشگری

گردشگری دارای اشکال مختلف و انواع گوناگونی است که بسته به شرایط محیطی، متفاوت است. از انواع گردشگری می‌توان به

اگر چه تعاریف موجود به لحاظ سطح تحلیل یا نوع تمرکز متفاوت هستند، اما به نظر می‌رسد همه صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران صنعت گردشگری، پیام اصلی گزارش برانت‌لند را دریافت کرده و نسبت به ضرورت کاربرد اصلی پایداری در این صنعت به خوبی واقف هستند. گردشگری پایدار باید به عنوان یک هدف و بخشی از مفاهیم توسعه تلقی شود که با تعیین اصولی خاص در جهت تحقق اهداف توسعه به طور اعم و توسعه پایدار عبارتند از:

- اهمیت درک تأثیرات صنعت گردشگری بر طبیعت، فرهنگ و محیط‌های انسانی.

- تضمین توزیع عادلانه منافع و هزینه‌های گردشگری.

- تأکید بر اهمیت منابع طبیعی و فرهنگی و کمک در جهت حفاظت و صیانت از این منابع.

- ایجاد زمینه مشارکت ذینفع‌های مختلف در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی و تضمین توسعه‌ی گردشگری متناسب با ظرفیت اکوسیستم.

- نظارت بر دارایی‌ها و مدیریت اثرات توسعه گردشگری و اعمال روش‌های معتبر حسابداری محیط.

به عبارت دیگر در گردشگری پایدار بر خلاف گردشگری انبوه، توسعه گردشگری و کسب منافع اقتصادی نباید به منابع جامعه میزبان، خصوصاً منابع فرهنگی آن آسیبی وارد نماید، بلکه توسعه گردشگری باید موجبات توسعه‌ی فرهنگی را نیز فراهم نماید (۱۶).

الف-۳) اثرات گردشگری

گردشگری در محیطی صورت می‌گیرد که متشکل از انسان و ویژگی‌های طبیعی است. محیط انسانی متشکل از عوامل و فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. محیط طبیعی نیز گیاهان، جانوران و زیستگاه‌های آن‌ها را در بر می‌گیرد. با این حال شایان ذکر است که در واقع محیط انسانی و محیط طبیعی در هم آمیخته‌اند و فعالیت انسانی هم بر محیط طبیعی اثر می‌گذارد و از آن اثر می‌پذیرد. گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های انسانی، اثرات قابل‌توجهی بر محیط دارد. این اثرات در منطقه‌ی مقصد جایی که گردشگران با محیط

مهم و محدود شدن دامنه مسایلی می‌شود که باید تحت پوشش پایدار قرار گیرند. از سوی دیگر نبود تعاریف پذیرفته شده موجب ابهام و سردرگمی در شناخت این پدیده و عدم توسعه و ترویج آن می‌شود (۱۲). به هر حال با توجه به سابقه محدود این مفهوم، وجود پاره‌ای ابهامات در این مورد، طرح دیدگاه‌ها و تعاریف مختلف می‌تواند زمینه‌ساز آشنایی با ابعاد گوناگون و بعضاً پیچیده گردشگری پایدار و رفع مشکل یاد شده باشد. گردشگری پایدار با توجه به گزارش برانت‌لند عبارت است از، اشکالی از گردشگری که نیازها و خواسته‌های گردشگران، صنعت گردشگری و جوامع میزبان را با در نظر گرفتن حقوق نسل‌های آینده تأمین می‌کند. فدراسیون پارک‌های ملی و طبیعی، گردشگری پایدار را شامل تمام اشکال توسعه گردشگری، مدیریت و فعالیت‌هایی می‌داند که منجر به حفاظت، انسجام و تقویت منابع محیطی، اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی و ماندگاری آن‌ها شود (۱۳). در تعریف دیگری آمده است، گردشگری پایدار به همه اشکال بهره‌برداری از منابع که اصول توسعه پایدار را در نظر داشته باشد و همواره حقوق آیندگان را رعایت کند گفته می‌شود (۱۴). به طور کلی گردشگری پایدار توریسمی است که بتواند در یک زمان نامحدود ادامه یابد و از نظر انسانی و فیزیکی به محیط‌زیست صدمه نزند و تا بدان حد فعال باشد که مانع از توسعه‌ی سایر فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی نگردد. گردشگری پایدار سعی در تنظیم رابطه‌ی بین جامعه‌ی میزبان، مکان گردشگری و گردشگران دارد، چرا که این رابطه می‌تواند پویا و سازنده باشد و فشار وارد بر محیط را تعدیل کرده، آسیب‌های محیطی و فرهنگی را به حداقل رسانده، رضایت بازدیدکنندگان را فراهم آورده و به رشد اقتصادی ناحیه کمک کند (۱۵). سازمان جهانی جهانگردی با توجه به رابطه نزدیک گردشگری و مسایل ناپایداری، گردشگری پایدار را الگویی از گردشگری معرفی می‌کند که اهداف زیر را تأمین می‌کند:

- بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان.

- کسب تجربه ارزشمند برای بازدیدکنندگان.

- حفظ کیفیت محیط.

خاصی از سال کنترل دارد، عامل مهمی در گردشگری محسوب می‌شود. توانایی گردشگران در بازدید از مقصدهای گردشگری در زمان‌های خاصی از سال مثل تعطیلات مدارس یا سالانه نیز می‌تواند عامل فصلی شدن فعالیت‌های گردشگری باشد (۲).

گردشگری بر خود گردشگران نیز اثراتی دارد. این اثرات را می‌توان در رفتار آن‌ها در مقاصد گردشگری ملاحظه نمود. هم‌چنین ممکن است این اثرات زمانی که بازدیدکننده از سفر خود مراجعت نموده است نمایان شود. برای مثال امکان دارد تجربیات گردشگران بر تصمیم آینده‌ی آن‌ها در بازدید از مقصد اثر بگذارد. در این صورت برخی از تجربیات در خود مقصد کسب می‌شوند اگر چه تفکر در مورد آن‌ها و اثراشان در انتخاب‌های گردشگری می‌تواند در محل دیگری صورت بگیرد. با توجه به چند جانبه بودن اثرات گردشگری، به طور معمول آن‌ها را می‌توان در ۳ دسته تقسیم‌بندی نمود:

۱- اثرات اقتصادی گردشگری

۲- اثرات اجتماعی گردشگری

۳- اثرات محیط‌زیستی گردشگری (۲).

الف- (۴) اثرات اقتصادی گردشگری

تاکنون بیشترین پژوهش در عرصه‌ی گردشگری در زمینه‌ی اثرات گردشگری صورت گرفته و در این میان سهم اثرات اقتصادی از دیگر انواع بیشتر است. پیرسن در این باره معتقد است: "مطالعه در مورد افزایش تعداد گردشگران بر مقصد یا مقصدها عمده‌ترین بخش پژوهش‌های گردشگری بوده است. بیشتر این پژوهش‌ها غالباً توسط اقتصاددانان صورت گرفته و بر اثرات درآمد و اشتغال تمرکز داشته است. در ارتباط با اثرات اقتصادی معمولاً نکات زیر به عنوان اثرات مثبت در نظر گرفته می‌شوند:

- کمک به افزایش درآمد ارزی.

- کمک به درآمدهای دولتی.

- اشتغال‌زایی.

- کمک به توسعه‌ی منطقه‌ای.

محلی، اقتصاد، فرهنگ و جامعه تعامل دارند، بسیار مشهود است. از این رو می‌توان به طور مرسوم اثرات گردشگری را تحت عناوین اثرات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و محیط‌زیستی مورد بررسی قرار داد. در حقیقت مسائل گردشگری عموماً چند جانبه‌اند و غالباً دارای مجموعه‌ای از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی هستند. بنابراین هنگام بررسی هر یک از انواع اثرات باید به خاطر داشت که این اثرات چند جانبه‌اند و تقسیم‌بندی آن‌ها، آن‌طور که غالباً نشان داده شده آسان نیست. به بیان دیگر نمی‌توان اثرات گردشگری را به سادگی صرفاً تحت عنوان اثرات اجتماعی، محیط‌زیستی یا اقتصادی طبقه‌بندی کرد بلکه این اثرات گرایش به داشتن ابعاد به هم پیوسته‌ی بسیاری دارند. اثرات گردشگری می‌توانند مثبت یا سودمند و هم‌چنین منفی یا زیان‌آور باشند (۲). احتمالاً اثرات گردشگری در طول زمان و با توسعه‌ی مناطق مقصد تغییر می‌کنند. طبق نظر وال (۱۹۹۷) عوامل کلیدی سهیم در اثرات عبارتند از: نوع فعالیت‌های گردشگری صورت گرفته، ویژگی‌های جامعه‌ی میزبان در منطقه‌ی مقصد و ماهیت تعامل بین بازدیدکنندگان و ساکنان (۵)

دیویسون (۱۹۹۶) طیف مشابهی از اثرات ارائه داده و هم‌چنین اهمیت زمان و مکان را در اثرات گردشگری لحاظ نموده است. او با تأکید بر اهمیت کجا (مکان) و چه وقت (زمان)، مدعی بود که این موارد اثرات گردشگری را از اثرات سایر بخش‌های صنعتی جدا می‌سازد. وی در ارتباط با فضای گردشگری اظهار داشت که تولید و مصرف گردشگری بر خلاف بسیاری از فعالیت‌های صنعتی دیگر در یک مکان صورت می‌گیرد. این بدان معناست که گردشگر محصول را در مقصد گردشگری به مصرف می‌رساند. بنابراین اثرات گردشگری از نظر فضایی عمدتاً در مقصد گردشگری متمرکزند. به نظر دیویسون (۱۹۹۶) به دلیل فصلی بودن فعالیت‌های گردشگری اثرات گردشگری در زمان‌های خاصی از شدت بیشتری برخوردار هستند. فصلی بودن به طور عمده نتیجه‌ی دو عامل مهم است: اقلیم و دوره‌ی تعطیلات. از آن جا که اقلیم بر منابع مهم گردشگری از جمله ساعات تابش نور خورشید یا میزان بارش برف در سال‌های

از این فعالیت‌ها نیز ابعاد گسترده و به هم پیوسته‌ای دارند که باید در مطالعه‌ی اثرات گردشگری به آن‌ها توجه شود (۱۷). نوع و میزان اثرات گردشگری در یک مقصد از عوامل متعددی متأثر می‌شود؛ از جمله مهم‌ترین این عوامل ویژگی‌های جامعه میزبان و میهمان و ماهیت فعالیت‌های گردشگر در مقصد می‌باشند. طبق نظر برنز و هلدن زمانی که اختلاف زیادی بین فرهنگ جامعه‌ی میزبان و جامعه‌ی مبدأ وجود داشته باشد، احتمال افزایش اثرات بسیار زیاد خواهد بود. از مهم‌ترین اثرات مثبت گردشگری بر جامعه میزبان می‌توان به اشتغال‌زایی، تجدید حیات مناطق توسعه نیافته یا غیرصنعتی؛ نوسازی هنرها و فنون محلی و فعالیت‌های فرهنگی سنتی؛ بهبود زندگی اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی؛ نوسازی سنت‌های معماری محلی و افزایش توجه به حفاظت از مناطق فوق‌العاده زیبایی که دارای ارزش‌های زیبایی‌شناختی و فرهنگی هستند اشاره کرد. علاوه بر آن گردشگری به ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌تواند از طریق سوق دادن نیروی کار از کشاورزی سنتی به صنایع خدماتی باعث تحرک اجتماعی بیشتر و منجر به دستمزد بالاتر و آینده‌ی شغلی بهتر شود. با این حال، گردشگری به داشتن اثرات زیان‌آور بسیار گسترده بر جامعه و فرهنگ مناطق میزبان نیز معروف است. گردشگری می‌تواند باعث ازدحام در تفریحگاه‌ها شود. این ازدحام نیز به نوبه خود می‌تواند گردشگران و جامعه‌ی میزبان را به لحاظ روحی تحت فشار قرار دهد. در مناطقی که گردشگری فعالیت اصلی اقتصادی است (با جذب بخش قابل‌توجهی از نیروی کار) می‌تواند باعث کاهش رونق فعالیت‌های سنتی از جمله کشاورزی گردد. در موارد شدید، ممکن است مناطق به گردشگری وابستگی بیش از حد پیدا کنند. ممکن است هم‌زیستی با گردشگران که مشغول فعالیت‌های تفریحی هستند و ارزش‌های متفاوتی نیز دارند برای ساکنان که در همان زمان به کار سخت مشغول‌اند، دشوار باشد. این مشکل در مکان‌هایی که گردشگری فعالیت اصلی است و ساکنان آن باید برای مدتی از سال روش زندگی خود را تغییر دهند، بیشتر است. ممکن است در مناطقی که مردم باورهای مذهبی قوی دارند، گردشگری باعث

این مزایا را می‌توان در سطوح ملی، محلی و منطقه‌ای مورد ارزیابی قرار داد. طبق نظر پیرسن (۱۹۸۹) و دیسون (۱۹۹۵) عواقب منفی اقتصادی گردشگری عبارتند از:

- تورم

- هزینه‌ی فرصت‌ها

- وابستگی بیش از حد به گردشگری

گردشگری می‌تواند منجر به تورم ناشی از افزایش قیمت‌های زمین، خانه و حتی مواد غذایی شود. هنگامی که تقاضای گردشگران از خدمات محلی در مقصد زیاد باشد، قیمت کالاهای مذکور نیز ممکن است افزایش یابد. هزینه‌ی فرصت‌ها اشاره به هزینه‌ی پرداختن به فعالیت گردشگری به جای انجام اشکال دیگر فعالیت‌های اقتصادی دارد. برای مثال هزینه‌هایی که در منطقه‌ای ساحلی با پس‌کرانه عمدتاً روستایی به جای سرمایه‌گذاری در کشاورزی، باغبانی یا ماهی‌گیری صرف سرمایه‌گذاری در گردشگری می‌شود از این نمونه است. وابستگی بیش از حد به گردشگری به عنوان مثال در کشورهای کوچکی امکان تحقق دارد که دولت، گردشگری را بهترین راه برای توسعه‌ی این کشورها می‌داند و در طول زمان آن قدر به گردشگری وابسته می‌شود که هر گونه تغییر در تقاضا می‌تواند منجر به بحران اقتصادی بزرگی شود. با این حال گردشگری اغلب به عنوان یکی از گزینه‌های توسعه، پیش روی کشورها و نواحی توسعه‌یافته و در حال توسعه قرار دارد. غالباً کشورها گردشگری را به سایر گزینه‌های ممکن ترجیح می‌دهند. بنابراین چه در جاهایی که صنایع قدیمی در حال مرگ هستند و منطقه نیازمند تجدید حیات است و چه در مناطق بهره‌برداری شده‌ای که به دنبال توسعه بوده و گزینه‌های اندکی پیش رو دارد گردشگری می‌تواند فواید قابل ملاحظه‌ای به همراه داشته باشد (۱۷).

الف-۵) اثرات اجتماعی گردشگری

گردشگری اثرات گوناگونی بر مقصد و جامعه میزبان به جای می‌گذارد. این اثرات طیف گسترده‌ای از اثرات اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و یا محیط‌زیستی را شامل می‌شود. با توجه به تنوع و پیچیدگی فعالیت‌های گردشگری، اثرات ناشی

وابسته است زیرا محیط‌زیست به خودی خود، جاذبه‌ای عمده در گردشگری محسوب می‌شود و بستری است که فعالیت گردشگری در آن به وقوع می‌پیوندد (۲۰). با این وجود روابط گردشگری و محیط‌زیست، پیچیده است. وابستگی متقابلی بین آن دو وجود دارد که مبتنی بر هم‌زیستی است. اثرات محیط-زیستی را نیز می‌توان به دو دسته مثبت و منفی تقسیم نمود. اثرات مثبت عبارتند از (۱۷):

- گردشگری می‌تواند ترغیب‌کننده‌ی فعالیت‌ها جهت حفاظت از محیط، مناظر و حیات‌وحش باشد.
- گردشگری می‌تواند به ترویج و تاسیس پارک‌های ملی و حفاظت از حیات‌وحش کمک نماید.
- افزایش آگاهی در زمینه‌ی نیاز به حفاظت از محیط‌زیست به واسطه درآمدهای حاصل از بازدید گردشگران نسبت به حفظ مکان‌هایی که در معرض خطر هستند.
- اثرات منفی گردشگری بر محیط‌زیست عبارتند از (۱۷):
- تولید زباله در محل توسط گردشگران.
- گردشگری می‌تواند منجر به ازدحام و شلوغی بیش از حد و هم‌چنین ترافیک شود.
- گردشگری می‌تواند به آلودگی آب و سواحل کمک کند.
- گردشگری ممکن است منجر به فرسایش مسیرهای عبوری شود و
- گردشگری ممکن است منجر به آسیب رساندن و یا ایجاد مزاحمت برای زیستگاه‌های حیات‌وحش شود.

ب) اصول توسعه پایدار گردشگری

گردشگری از جمله فعالیت‌هایی است که برخی مواقع به دلیل بهره‌گیری متراکم از طبیعت، سبب کاهش کیفیت و حتی نابودی آن می‌شود. با توجه به این مساله، امروزه، مطالعات زیادی به منظور دستیابی به توسعه‌ی پایدار گردشگری صورت گرفته است. توسعه پایدار گردشگری سه جنبه‌ی مهم را شامل می‌شود که عبارتند از؛ ۱- حفاظت از محیط‌زیست ۲- حفظ منابع و میراث فرهنگی ۳- احترام به جوامع.

پایداری در رابطه با گردشگری این پیامد را در پی دارد که هر چیز از انتخاب مکان، ساختار، تسهیلات و تجهیزات و به طور

تغییر ارزش‌های اجتماعی شود و نارضایتی‌هایی را در سطح ملی بدنبال داشته باشد (۱۷). گارتنر (۱۹۹۶)، معتقد است که گردشگری می‌تواند اثرات منفی اجتماعی گردشگری از قبیل اثر نمایشی کالایی شدن فرهنگ، جابجایی، وابستگی بیش از حد به گردشگری، جرم و جنایت، فحشا و شیوع بیماری‌هایی مانند ایدز به تبع آن، رواج مصرف مواد مخدر، تغییر در ارزش‌های مذهبی جامعه‌ی میزبان و تغییر در زبان را در پی داشته باشد (۱۸).

یکی از اثرات اجتماعی-فرهنگی بسیار مهم گردشگری، اثری است که از آن با عنوان "اثر نمایشی" یاد می‌شود و در بسیاری از کشورهای در حال توسعه به چشم می‌خورد. این اثر، در صورت وجود تفاوت‌های مشهود بین گردشگر و جامعه‌ی میزبان به وقوع می‌پیوندد. به این ترتیب که تنها مشاهده‌ی گردشگران باعث ایجاد تغییرات رفتاری در جامعه‌ی میزبان می‌شود. تحت این شرایط، مردم محلی که توانمندی مالی بازدیدکنندگان را می‌بینند سودای داشتن این سبک زندگی را در سر می‌پروراند. این امر می‌تواند اثرات مثبتی را از این جهت که جامعه‌ی میزبان را به اتخاذ الگوهای رفتاری سازنده‌تری ترغیب می‌کند بدنبال داشته باشد؛ اما در اغلب موارد مخرب است چرا که ساکنان محلی به دلیل عدم توانایی در به دست آوردن کالاها و شیوه‌ی زندگی‌ای که بازدیدکنندگان به معرض نمایش می‌گذارند، سرخورده می‌شوند. از طرف دیگر از آنجا که افراد جوان بیشتر تحت‌تأثیر اثر نمایشی قرار می‌گیرند. ممکن است به دو-دستگی اجتماعی بین جوانان و مسن‌ترها منجر شود. هم‌چنین ممکن است تحت‌تأثیر اثر نمایشی اعضای جوان و تواناتر جامعه در جستجوی شیوه‌ی زندگی به نمایش گذاشته شده توسط گردشگران به مناطق شهری یا حتی خارج از کشور مهاجرت نمایند. بر طبق نظر برنز و هلدن، بیشترین امکان وقوع اثر نمایشی هنگامی است که ارتباط بین ساکنان و بازدیدکنندگان نسبتاً سطحی و کوتاه مدت باشد (۱۹).

الف-۶) اثرات محیط‌زیستی گردشگری

محیط طبیعی به طور فزاینده‌ای، عامل کلیدی در گردشگری شناخته می‌شود. گردشگری در حد زیادی به محیط‌زیست

- تلاش برای افزایش سودآوری اقتصادی این صنعت و هدایت درآمد حاصل از آن به سوی اجتماعات محلی و کسانی که در مجاورت مناطق گردشگری زندگی می‌کنند.

- تاکید بر نیاز به انتخاب رویکرد پایدار در توسعه این صنعت.

- اطمینان از این‌که توسعه‌ی صنعت گردشگری، در منطقه مورد نظر از نظر ظرفیت‌پذیری اجتماعی طبیعی آن منطقه فراتر نرود.

- تلاش برای افزایش درآمد این صنعت با بهره‌برداری از خدمات و امکانات بومی و محلی.

- کاهش میزان مصرف منابع تجدیدناپذیر.

- استفاده از زیرساخت‌هایی که با رویکرد حساس نسبت به محیط طراحی شده‌اند.

- حفاظت از زیستگاه‌های گیاهی و حیوانی.

- همکاری همه جانبه بین کلیه عوامل موثر نظیر دولت، سازمان‌های مردمی و محلی و تشویق برای ایجاد احساس مسئولیت فیزیکی و ذهنی در همه افراد.

در تعامل بین گردشگری فرهنگی و توسعه پایدار موضوعات زیر همیشه مورد مطالعه و اهمیت بوده است؛

- تعیین ابعاد پایداری در زمینه‌ی گردشگری فرهنگی، به طوری که دقیقاً مشخص کنیم چه چیزهایی باید پایدار شود و این پایداری در کدام ابعاد باید اولویت‌بندی گردد.

- تعیین ارزش‌هایی که توسعه پایدار در زمینه‌ی گردشگری فرهنگی باید براساس آن‌ها برنامه‌ریزی شود.

- تبیین افق زمانی در گردشگری فرهنگی برای رسیدن به پایداری، در گردشگری فرهنگی معمولاً زمان نامحدود به نظر می‌رسد، ولی در برنامه‌ریزی اصلاً این‌طور نیست.

- تبیین جامعه مورد نظر در گردشگری فرهنگی به منظور پایداری اصول برنامه‌ریزی، این بدان معناست که با توجه به مقتضیات جغرافیای طبیعی، مردمی، مذهبی، نژادی و نوع گویش و سایر داشته‌ها، هر مقصد، مختصات خود را دارد که با استفاده از آن‌ها می‌توان جامعه یا منطقه‌ای را انتخاب کرد (۲۱).

کلی محصول گردشگری برای عرضه و تقاضای گردشگران، تابع حفاظت از محیط و طبیعت برای میزبان و مهمان باشد (۲۱).

گردشگری پایدار تمامی جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی را در بر دارد، اما همواره محیط در آن مورد تاکید قرار گرفته است. در ادبیات توسعه‌ی پایدار گردشگری، موضوعات اصلی پایداری شامل منافع اقتصادی، رشد اقتصادی کنترل شده، بهبود روابط محلی و منطقه‌ای و توزیع عادلانه منافع اقتصاد محلی می‌باشد. باید به این نکته اشاره داشت هنگامی که یک فعالیت بدون آن که به محیط (طبیعی و انسانی) و منابع مورد نیازش آسیب وارد کند و برای مدت زمان طولانی ادامه یابد به شرایط پایدار دست یافته است. توسعه پایدار دارای اهداف محیط‌زیستی متعددی است. برای این که کارکردهای برنامه‌ریزی شده توریسم موفق شوند لازم است به همه فعالان حاضر در عرصه توریسم، هم‌چون اتحادیه‌ها، سازمان‌های غیر دولتی، کارآفرینان خصوصی و نهادهای مردمی جامعه‌گر برای طرح، اجرا و تداوم کارکردهای توریسم، در کنار نهادهای دولتی فرصت مشارکت داد و به دنبال آن امکان بهره‌گیری عادلانه همگان از منافع حاصل از توریسم را فراهم آورد (۲۲).

ج) راه‌کارهای دستیابی به گردشگری پایدار

راه‌کارهایی برای دستیابی گردشگری پایدار توسط جامعه بین-المللی اکوتوریسم (TIES^v) ارائه شده است. باید توجه داشت که این شیوه‌ها برای هر مکان به صورت منحصر به فرد اتخاذ می‌شود؛

- جلوگیری از اثرات منفی که می‌تواند در اثر بازدید گردشگران باعث تخریب و آسیب رساندن به پیوستگی و هویت محیط‌های طبیعی و فرهنگی گردد.

- آگاه ساختن گردشگران نسبت به اهمیت اهداف مورد نظر و ارائه‌ی راه‌حل‌هایی برای همکاری آن‌ها.

- هدایت بخش بزرگی از درآمدهای حاصل از این صنعت در جهت حفاظت و مدیریت از منابع و مناطق طبیعی.

یافته‌ها:

با توجه به منابع مطالعاتی مشخص گردید که طیف وسیعی از مطالعات به ارزیابی و بررسی اثرات اقتصادی گردشگری پرداخته‌اند (۴، ۶، ۲۳، ۲۴). باید در نظر داشت که گردشگری تنها یک پدیده اقتصادی نیست و جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و محیط‌زیستی را نیز در بر می‌گیرد. بنابراین، مهم است که بدانیم هر گونه ارزیابی از اثرات گردشگری نه تنها باید به اثرات اقتصادی ملموس مانند درآمد و درآمدهای ارزی مربوط باشد، بلکه باید به اثرات غیراقتصادی و ناملموس مانند اثرات اجتماعی و فرهنگی نیز توجه داشته باشد. از سوی دیگر براساس مطالعات مشخص گردید که از ارزیابی و اندازه‌گیری اثرات اجتماعی-فرهنگی گردشگری دشوار است و بیشتر مطالعاتی که به ارزیابی این اثرات پرداخته‌اند عمدتاً به بررسی این اثرات بر جوامع میزبان پرداخته‌اند و این اثرات بر گردشگران کمتر مورد ارزیابی قرار گرفته است. براساس منابع علمی مورد بررسی مشخص گردید که زمانی که اختلاف زیادی بین فرهنگ جامعه میزبان و فرهنگ گردشگران وجود داشته باشد احتمال افزایش اثرات بیشتر است (۲۵). براساس مطالعات مورد بررسی مشخص گردید که توسعه گردشگری دارای اثرات اقتصادی مثبت بر منطقه مطالعاتی بوده است (۶، ۲۳، ۲۴) در حالی که اثرات محیط‌زیستی و اجتماعی-فرهنگی گردشگری کاهش کیفیت جامعه میزبان را در پی داشته است (۲۴، ۲۶). بر اساس منابع مطالعاتی (۲۷) مشخص گردید که گردشگری پایدار رویکردی مثبت است که هدف آن کاهش تنش‌های موجود بین اجزاء یک سیستم گردشگری شامل صنعت گردشگری (بعد اقتصادی گردشگری)، گردشگران (بعد اجتماعی-فرهنگی)، محیط‌زیست منطقه گردشگری و جامعه میزبان (بعد اجتماعی-فرهنگی) است. بدین منظور افزایش آگاهی گردشگران و جامعه میزبان به همراه تقویت حس مسئولیت‌پذیری افراد در زمینه‌های اجتماعی، محیط‌زیستی و فرهنگی جامعه برای بهبود گردشگری پایدار ضروری بوده و در درازمدت ارز آوری قابل توجهی را به دنبال دارد. به طور کلی، با در نظر گرفتن اصول و اهداف توسعه پایدار و اهمیت توسعه

گردشگری پایدار، شاخص‌های برنامه‌ی توسعه‌ی گردشگری می‌بایست به صورت این موارد مورد توجه قرار گیرد؛ ۱- رشد آهسته و کنترل شده گردشگری ۲- تعیین و اجرای نوع روابط توسعه گردشگری ۳- مشارکت مردم محلی در فعالیت‌های گردشگری ۴- ایجاد ارتباط و همکاری با سایر بخش‌های اقتصادی و محلی ۵- بازاریابی دقیق و برنامه‌ریزی شده (۲۸). بنابراین توسعه گردشگری پایدار بر تامین نیازهای توسعه‌ی اجتماع محلی، توسعه‌ی متناسب با ظرفیت محیط‌زیستی و اجتماعی محلی و افزایش ثبات درآمد گردشگری تاکید دارد (۲۹).

بحث و نتیجه‌گیری

راه‌کار کاهش یا حذف اثرات منفی گردشگری، توسعه پایدار آن و اصل برنامه‌ریزی برای گردشگری است. برای رسیدن به هدف توسعه پایدار، برنامه‌ریزی گردشگری باید به اندازه کافی متمرکز باشد و برای این کار لازم است تا گردشگری در مقیاس‌های کوچک، به وسیله یک گردشگری با مقیاس بزرگ‌تر و یکپارچه‌تر و وابسته به منابع فرهنگی و طبیعی جایگزین شده و سیاست‌ها از کمیت بسوی کیفیت هدایت شود (۱۱). به منظور دستیابی به گردشگری پایدار گام نخست را می‌توان شناسایی پتانسیل‌ها و جاذبه‌های طبیعی و همچنین موانع و محدودیت‌های توسعه‌ی توریسم دانست. بدون آگاهی و شناخت استعدادها و توان‌های بالقوه و بالفعل در هر منطقه، امکان برنامه‌ریزی و پیش‌بینی میسر نخواهد بود. در واقع شناخت استعدادهای اقتصادی، طبیعی و انسانی هر منطقه برای پژوهش‌گران و برنامه‌ریزان این امکان را فراهم می‌سازد تا براساس وضع موجود و توان منطقه، به ارائه راه‌کارهای بهتر و عملی‌تر برای توسعه توریسم منطقه بپردازند و زمینه‌های درآمدزایی، ارتقاء سطح رفاه اقتصادی-اجتماعی منطقه و در نهایت توسعه پایدار را فراهم آورند (۳۰). بنابراین برنامه‌ریزی برای گردشگری به تنهایی و جدا از سایر بخش‌های اقتصادی کافی نیست؛ بلکه برای گردشگری پایدار و مؤثر باید در کل اقتصاد، یکپارچگی به عمل آید که این امر محتاج برنامه‌ریزی و مدیریت متمرکز است، به طوری که در آن انواع مختلف توسعه-

مجله اطلاعات جغرافیایی سپهر، دوره ۲۳، شماره ۹۰: ۸۱-۷۳.

۲- قرخلو، مهدی، رمضانزاده لسبویی، مهدی و گلین شریف دینی، جواد. ۱۳۸۸. اثرات زیست‌محیطی گردشگری بر سواحل شهر رامسر، مجله نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیایی انسانی)، شماره ۳: ۱۲-۱.

۳- میرزائی، روزبه و ترابیان، پونه، ۱۳۹۰، گردشگری: اثرات، برنامه‌ریزی و مدیریت (ترجمه، نوشته میسون، پیتتر). انتشارات ترمه، ۳۲۰ صفحه

۴- ضیایی، محمود و ترابیان، پونه. ۱۳۸۹. سنجش سطح قابل قبول اثرات منفی اجتماعی گردشگران بر جوامع محلی در ایران مورد مطالعه سکونتگاه‌های روستایی حوزه‌ی تالاب پریشان، نشریه جغرافیا، شماره ۲۷: ۲۲۵-۲۰۵.

۵- علیزاده، کتابون. ۱۳۸۲. اثرات حضور گردشگران بر منابع زیست‌محیطی بخش طرقله در شهرستان مشهد، پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۳۵، شماره ۱: ۷۰-۵۵.

۶- ضرابی، اصغر و اسلامی پری‌خانی، صدف. ۱۳۹۰. سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و محیط‌زیستی توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین شهر)، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، شماره ۷۵: ۵۲-۳۷.

7- Butler, R. W, 2000. Ecotourism-Has It Achieved Maturity or Has the Bubble Burst, Keynote Adress, Pacific Rim Tourism, Rotorua, Zealand.

۸- نوربخش، سید مرتضی و اکبرپور سراسکانرود، ۱۳۸۹، نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی کلان شهرها، ویژه‌نامه اقتصاد شهری: ۳۴-۲۰.

۹- پاپلی یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی. ۱۳۸۵. گردشگری، ماهیت و مفاهیم. چاپ اول، انتشارات سمت. تهران. ۲۸۴ص.

ها مشخص شده باشد. با توجه به تعریف گردشگری از سوی سازمان جهانی گردشگری، گردشگری‌ای پایدار است که هم-زمان با حفظ و افزایش فرصت‌ها برای آینده، نیازهای مناطق میزبان و گردشگران حاضر در آن منطقه را فراهم کند، توسعه پایدار گردشگری به عنوان رهنمونی برای مدیریت کلیه منابع قلمداد می‌شود، به طریقی که بتوان نیازهای زیبایی‌شناختی، اقتصادی و اجتماعی را تا زمانی برآورده ساخت که همگنی فرهنگی و سیستم‌های حفاظت زندگی فراهم گردد (۳۱). بهبود مدیریت محیط‌زیستی گردشگری با معرفی راه‌ها و روش‌های کاستن و تصحیح آسیب‌هایی که بیشتر منابع موجود گردشگری با آن مواجه شده اند، گام اول جهت نیل به اهداف توسعه پایدار گردشگری می‌باشد. در واقع مدیریت منابع و توسعه گردشگری باید بصورتی انجام گیرد که در کنار تامین نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیبایی‌شناختی، تمامیت فرهنگی، فرایندهای ضروری محیط‌زیستی، تنوع زیستی و سیستم‌های بقا حفظ گردند. مدیریت گردشگری خصوصا گردشگری پایدار در بسیاری از کشورها، به منزله نمادی از هویت فرهنگی، طبیعی و انسانی بخش‌های مهم اقتصاد جامعه محسوب می‌گردد. از این‌رو، پایداری در گردشگری، مستلزم توجه نظام‌مند به ابعاد فنی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، تاریخی و محیط‌زیستی در حرکت به سوی استفاده از جاذبه‌های گردشگری مطابق با نیاز امروز و حفظ و ماندگاری این منابع برای آینده است (۳۲). بسیاری، اهمیت گردشگری را صرفا در ایجاد درآمد و فرصت‌های شغلی می‌دانند؛ در حالی که اهمیت و عظمت گردشگری به منافع اقتصادی محدود نمی‌گردد و در صورت برنامه‌ریزی و توسعه‌ی برنامه‌ریزی شده، گردشگری قادر است که به بهبود شاخص‌های عدالت اجتماعی، ارتقای سطح زندگی، رفاه عمومی، تعادل و توازن منطقه‌ای منجر گردد (۳۳)

منابع

۱- کارگر، بهمن، ۱۳۹۳، راهبردهای برنامه‌ریزی، جهت دستیابی به توسعه پایدار گردشگری با استفاده از تکنیک SWOT (مطالعه موردی: روستای ابیان)،

- Tourism in Protected Areas Guidelines for Planning and Management, World Conservation Union, 191 pp.
- 20- Holden, A., 2000: Environment and Tourism, Routledge, London, England.
- ۲۱- زردان، میثم و منصور بهمنی، مسلم، ۱۳۹۴، گردشگری روستای و اصول توسعه گردشگری پایدار، همایش ملی عمران و معماری با رویکردی بر توسعه پایدار، ۱۵ مرداد ماه، دانشگاه آزاد اسلامی فومن و شفت، گیلان
- ۲۲- نجمی سیمین و ولی شریعت پناهی مجید، ۱۳۸۹، نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: دهستان لواسان کوچک، بخش لواسانات)، مجله جغرافیایی سرزمین، شماره ۲۵: ۹۲-۸۱.
- ۲۳- باباخانزاده، ادريس، ۱۳۹۲، بررسی اثرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری بر منطقه‌ی اورامانات، مجله علمی- پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۳ (۱۰): ۱۶۴-۱۴۵
- 24- Sánchez del Río-Vázquez, M.E., Rodríguez-Rad, C.J.& Revilla-Camacho, M.A. 2019. Relevance of Social, Economic, and Environmental Impacts on Residents' Satisfaction with the Public Administration of Tourism, Sustainability, 11, 6380; doi:10.3390/su11226380 www.mdpi.com/journal/sustainability.
- 25- Pizam, A. & Milman, A. 2014. The Social Impacts of Tourism, Tourism Recreation Research, 39 (2): 29-33.
- 26- Zhuang, X., Yao, Y.& Li, J. 2019. Sociocultural Impacts of Tourism on Residents of World Cultural Heritage Sites in China, Sustainability, 11, 840; doi:10.3390/su11030840 www.mdpi.com/journal/sustainability
- ۱۰- رخشانی، حمیدرضا و ضرابی، اصغر. ۱۳۸۸. چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در ایران، مجله علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی، شماره ۲۸: ۵۵-۴۱.
- 11- GunnClare, A. & Turgut, V. 2002. Tourism Planning, Basics, Concepts, Cases; 4th edition, Routledge, London, England. 442 pages.
- 12- Swarbrooke, J. 2001. Sustainable tourism management. CAB International press. New York, 371 pages.
- 13- McIntyre, G. 1993. Sustainable Tourism Development, Guide for Local Planner, 1st edition, Madrid, WTO.
- 14- Tosum, C. 1998., Roots of unsustainable tourism Development at the local level: The case of urgup in turkey, tourism management, vol. 19(6), 595-610.
- ۱۵- محسنی، رضا؛ ۱۳۸۸؛ گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالش‌ها و راه‌کارها، مجله علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، سال نهم، شماره‌ی ۲۸: ۱۷۱-۱۴۹
- 16- World Tourism Organization. (1995). Lanzarete charter for sustainable tourism Madrid: world tourism organization.
- 17- Mason, P. 2003. Tourism Impacts, Planning and Management, Butterworth Heinman.
- 18- Yoon, Y, 2002, Development of a Structural Model for Tourism Destination Competitiveness from Stakeholders, Perspectives, Theses of Doctor of Philosophy, Virgin Polytechnic Institute State University
- 19- Eagles, P. L., McCool, S. F. and Haynes, A.P., 2002. Sustainable

- ۲۷- ضیائی، محمود. و عباسی، دیاکو. ۱۳۹۷. چالش‌ها و رویکردهای توسعه‌ی گردشگری پایدار: از نظریه تا عمل، مجله برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری، ۲۴: ۸-۳۷
- ۲۸- قادرمرزی، حامد، جمینی، داوود و جمشیدی، علیرضا، ۱۳۹۴، واکاوی اثرات گردشگری بر توسعه نواحی روستایی مورد: روستای قوری قلعه، فصل‌نامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۴، پیاپی ۱۴: ۱۱۱-۱۲۷
- 29- Font, X., 2003. sustainable tourism and ecotourism, Tourism management, vol. 2, pp. 21-32.
- ۳۰- خادمی، امیرحسین، توکلی، میثم و فرهادی خواه، حسین، ۱۳۹۳، تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش گردشگری با رویکرد توسعه پایدار شهر کلاردشت با استفاده از مدل SWOT، ششمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهریبا تاکید بر مولفه‌های شهر اسلامی، ۲۳ و ۲۴ آبان ماه، مشهد.
- ۳۱- رضوانی، محمدرضا؛ ۱۳۸۷، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران
- ۳۲- تقوایی، مسعود، صفراآبادی، اعظم، ۱۳۹۰، نقش مدیریت شهری در دستیابی به توسعه ی پایدار گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر کرمانشاه، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، شماره ۴: ۵۲ - ۳۵
- ۳۳- اشرف‌زاده، محمدرضا، بتوندی، زیبا، کریمی، هدی و سروش‌نیا، رضوان. ۱۳۹۰. بررسی اهمیت منطقه شکار ممنوع قلعه شاداب در استان خوزستان از دید ذی‌نفعان، مجله محیط‌شناسی، شماره ۵۹: ۶۳-۷۶